

VRUWEN IN Deel 2. DE SPOTLIGHTS

DE ROMANTISCHE SPIRITUALITEIT VAN FANNY MENDELSSOHN

*Muziekjournalist Myrthe Meester vindt het onterecht dat vrouwelijke componisten nog altijd in de marges van de canon staan. Deze editie buigt ze zich over **FANNY MENDELSSOHN (1805-1847)**, een originele componiste die het verdient om op haar eigen merites te worden beoordeeld, los van haar beroemde achternaam.*

*Tekst: MYRTHE MEESTER
Illustratie: WIKIMEDIA COMMONS*

Ik was stomverbaasd

toen ik *Das Jahr* van Fanny Mendelssohn voor het eerst hoorde, een twaalfdelige pianocycli waarin romantische *Sehnsucht* samengaat met moderne bewerkingen van Bach-koralen. Was dit spirituele, doorwrochte muziekstuk echt geschreven door de tragische zus van Felix, van wie ik wist dat ze nooit dezelfde kansen had gekregen als hij, omdat ze – ondanks haar even grote talent – was voorbestemd voor een leven als huisvrouw en moeder? “Misschien wordt de muziek voor Felix zijn beroep, terwijl ze voor jou altijd een versiersel, nooit de essentie van je doen en laten kan en mag worden”, schreef vader Abraham Mendelssohn in 1820 aan zijn vijftienjarige dochter, die hij verbood een professionele muzikale carrière te ontplooien.

FRACTIE GEPUBLICEERD

Gek genoeg klinkt *Das Jahr* helemaal niet onderontwikkeld, zoals ik stiekem altijd van Fanny’s oeuvre had verwacht. Ik vermoedde dat ze vooral vanwege haar achternaam en verdrietige levensverhaal beroemd geworden was en dat ze als voetnoot in de klassieke canon was opgenomen als zoethoudertje voor feministen. Als ik

vroeger klaagde dat er zo weinig vrouwelijke componisten in de canon stonden en mensen me steevast op het drietal Fanny Mendelssohn, Clara Schumann en Alma Mahler wezen, werd ik altijd een beetje chagrijnig. Ik had het gevoel met epigonen van beroemde mannen te worden afgescheept, getalenteerde vrouwen die – vanwege het vrouwonvriendelijke klimaat uit hun tijd – niet de mogelijkheid hadden gekregen om tot volwaardige componisten uit te groeien. Logisch dat hun muziek maar zelden in de concertzaal klonk, aangezien hun mannelijke naamgenoten simpelweg veel mooiere muziek geschreven hadden. Het was een grote vreugde om te ontdekken dat ik ongelijk had. Dat Fanny Mendelssohn nog altijd in de schaduw van haar broer Felix staat, komt niet door de gebrekkige kwaliteit van haar werk, maar doordat ze tijdens haar leven slechts een fractie van haar omvangrijke, 466 composities tellende oeuvre heeft gepubliceerd. Het verhaal van Fanny’s onderdrukking blijkt bovendien een stuk genuanceerder dan vaak wordt gedacht. Ja, vader Abraham en broer Felix ontmoedigden haar om haar werk te publiceren, maar over haar composities zelf waren ze juist heel enthousiast, zoals ook Fanny’s echtgenoot Wilhelm Hensel haar actief stimuleerde om levenslang muziek te blijven schrijven. Binnenskamers was het volledig geaccepteerd dat Fanny haar muzikale talent ontplooi, zolang ze maar niet als professional naar buiten trad. Het publieke domein was immers aan mannen voorbehouden, zoals de privésfeer het domein van vrouwen was.

ONHEILSPELLENDE OPENINGSNOTEN

Soms lukte het Fanny de grens tussen privé en publiek te overschrijden, bijvoorbeeld tijdens de populaire muzieksalon die ze op zondagochtenden organiseerde in haar ouderlijk huis in Berlijn. Daarbij trad ze als pianiste en zelfs als dirigente geregeld op voor een honderdkoppig publiek en veel van haar composities zijn tijdens deze *Sonntagsmusik* in première gegaan. Ook slaagde Fanny er als twintiger in om haar eerste liederen onder Felix’ naam gepubliceerd te krijgen. Op veertigjarige leeftijd durfde ze het aan om haar muziek onder haar eigen naam en met eigen opusnummers aan de wereld te presenteren. Helaas is ze niet verder gekomen dan *Opus 7*, omdat ze een jaar later plotseling aan een beroerte overleed. Gelukkig doken feministische musici en musicologen in de jaren 1990 de archieven in en ontsloten ze alsnog talloze onbekende composities van Fanny, die de afgelopen decennia geleidelijk op cd verschenen. Een van die recent herontdekte composities is *Das Jahr* (1841), een twaalfdelige pianocycli die je vanaf de fluitertzachte, onheilspellende openingsnoten meteen bij de lurven grijpt. Het stuk voert je mee langs de twaalf maanden van het jaar, die symbool staan voor de stadia en gemoedstoestanden van het menselijk leven. Januari is spannend en harmonisch gewaagd, terwijl de zorgeloze lentemaanden ontspanning bieden. De zomer klinkt broeierig en melancholisch, vol romantisch verlangen, waarna de zwaarmoedige begrafenismars in november herinnert aan de naderende dood.

SMACHTENDE ZIEL

Maar wat het muziekstuk vooral zo bijzonder maakt, is dat al deze existentiële gevoelens worden omlijst door een spiritueel, liturgisch kader. Zo klinkt in maart een intieme bewerking van Bachs paaskoraal *Christ ist erstanden* en kun je december herkennen aan de ingetogen vreugde van het kerstkoraal *Vom Himmel hoch*. Ook komen in de epiloog geabstraheerde flarden uit het openingskoraal van Bachs *Matthäus-Passion* voorbij, het muziekstuk dat Felix in 1829 aan de vergetelheid ontrukte via de eerste publieke uitvoering sinds Bachs dood, een project waarbij ook Fanny nauw betrokken was.

Het is interessant om te weten dat Fanny Mendelssohn een multireligieuze achtergrond had: ze groeide op in een liberaal Joods milieu, maar werd – uit voorzorg vanwege het oprukkende antisemitisme – op tienjarige leeftijd protestants gedoopt. Dat verklaart misschien haar vrijmoedige omgang met religie, waarbij ze Bachs koralen uit hun strenge lutherse context losrukte en in een eigentijdse romantische context plaatste. *Das Jahr* verklankt een tastende ziel die niet aan christelijk zondebesef lijdt, maar aan *Sehnsucht*, een bitterzoet, onervulbaar verlangen. Af en toe valt deze smachtende ziel een kort moment van religieuze verzoening ten deel en dat is precies wat *Das Jahr* zo’n fascinerende combinatie maakt van romantiek en barok, van hartstocht en spiritualiteit. Na het beluisteren ervan zie ik Fanny niet langer als de tragische zus van Felix, maar als een originele componiste die een eigen muzikaal universum heeft geschapen, intiem, melancholisch en troostrijk. «

CD-TIPS

Das Jahr - Lauma Skride (2007, Sony Classical, 88697030162)

Warum sind denn die Rosen so blass - Lieder - Christina Högman, Roland Pöntinen (1995, BIS, CD-738)

Pianotrio in d - Fanny & Felix Mendelssohn: Piano Trios - Trio Chausson (2022, Mirare, MIR594)

Myrthe Meester is filosoof. Ze publiceert artikelen over kunst, klassieke muziek en filosofie in diverse tijdschriften.

